

Hrabalovy mystické Vánoce

Pavel Hošek

Na magnetofonové pásky s adventními úvahami Bohumila Hrabala čtyři desítky let padal prach zapomnění. Spisovatel na nich při pravidelných adventních setkáních na libické evangelické faře formuluje svou mystickou vizi Vánoc. Tyto nedávno objevené nahrávky z 80. let nabízejí fascinující pohled do nepřiliš probádané duchovní vrstvy Hrabalova života. Některé úryvky v následujícím textu zazní od té doby vůbec poprvé.

Při pozorném poslechu několika hodin audiozáznamů z libické fary se posluchač postupně dozví následující: v nevelkém společenství zhruba třiceti lidí, kteří se scházeli ve farním sálku vždy poslední adventní neděli, obvykle dříve či později zavládla uvolněná vánoční atmosféra. A to i přes to, že setkání měla liturgický rámec: začínala i končila modlitbou, v první části vždy zaznělo adventní kázání pana faráře, následoval společný zpěv vánočních písní a poté přišla na řadu adventní promluva vzácného hosta. Ta vyústila ve volný rozhovor, který se často protáhl dlouho do noci.

Z nahrávek je zřejmé, že Bohumil Hrabal se ve společnosti libických evangelíků cítil dobře. Většinou hovořil se stále rostoucím zápalem, občas jako by se dostal do varu a vlastně nebyl k zastavení. Vzhledem k adventní náladě libických setkání Hrabal většinou mluvil o věcech, které souvisely s nadcházejícími vánočními svátky.

Vzpomínal na svou babičku Kateřinu, zbožnou katoličku, která ho vychovávala prvních několik let života a každou neděli ho vodila do zábrdovického kostela na mši svatou. Hovořil o svém vztahu k Bibli, kterou od dětství miloval, takže nakonec uměl příběhy biblické dějepisy nazpaměť a byl v této záležitosti dáván za příklad ostatním školákům. Jeho celoživotní důvěrný vztah k Bibli se projevoval i v průběhu hovorů: citoval zpaměti dlouhé řetězce biblických veršů, zejména z evangelíů a epištol, jimiž prokládal své adventní úvahy.

Zřejmě nejcenějším přínosem nedávno objevených audiokazet s Hrabalovými adventními meditacemi je zjištění, že tento český spisovatel na své životní pouti dospěl k promyšlené a dosti originální „teologii vánočního tajemství“, kterou v jednotlivých promluvách postupně rozvíjel.

Den, kdy se Slunce vrací

Na první nahrávce z prosince 1981 vysvětluje, že souvislost mezi vánočními svátky a zimním slunovratem nepovažuje za náhodu. Je přesvědčen, že rozvržení svátků církevního roku koresponduje s kosmickým řádem a přírodními rytmy: „Je to všechno spojený s přírodou, to narození Krista, který bude za pár dní. My se účastníme narození Krista, který třeba bylo někdy jindy, ale my věříme, že bylo zrovna toho dne, kdy se i to slunce zase vrací, a ten Kristus, kterej je v nás, jde zase tou dramatickou cestou, která je spjata s rituálem celého roku. Così v nás vždycky umírá, jsme šediví, napadal sníh, potom je zase jaro, kdy to všechno znovu vzkvete a je vzkříšení, nanebevstoupení, pak jsou ty nádherný letnice... Čili my, když si všimáme toho, co se děje s přírodou, tak jak jdou ty měsíce, tak vidíme, že všechno odpovídá tomu, co vypráví farář o životě Ježíše Krista, a co učil.“

Slunce, které bude od zimního slunovratu znovu nabývat na síle, je pro Hrabala symbolem Kristova narození a zároveň symbolem aktivní lásky k bližnímu. Ježíš Kristus, Boží Syn, se má podle Hrabala narodit v každém lidském srdci. To znamená, že podstatným významem Vánoc je podle něj zrození účinné lásky k bližnímu v nitru člověka. Lásky, jejímž je Kristus symbolem a ztělesněním.

Jako Mistr Eckhart

Je opravdu pozoruhodné, že Hrabal vlastně na libické faře formuluje „mystické pojetí Vánoc“, které známe z vánočního kázání Mistra Eckharta: jesličkami, v nichž se má narodit Boží Syn, je každé lidské srdce. Toto promyšlené pojetí duchovního významu vánočních

Adventní úvahy Bohumila Hrabala nahrál Jiří Hofman (vlevo). Na fotografii jsou oba u chaty v Kersku.

Snímek archiv Jiřího Hofmana

svátků pak Hrabal různě komentuje na každé z dochovaných adventních nahrávek.

Například myšlenku „vnitřního slunovratu“, tedy Kristova narození v lidském srdci, vyjadřuje na první nahrávce takto: „Je to to slunce, ta aktivní láska k bližnímu, ta poráží všechny předpisy, všechny zákony, všechny nařízení, protože aktivní láska je: v sobotu sice nemám dělat, ale když mně spadla ovečka do jámy, tak se seberu a jdu pro ni. Čili je to vlastně symbol té aktivity: jít vždycky, protože vždycky je dostatek příležitostí, aby člověk mohl svému bližnímu nějakým způsobem pomoci. A proto bych se měl znovu vrátit k tomu čtyřicátému, že se tam narodil člověk, kterej nepřinesl nic jinýho než lásku. Prostě k těm uraženým, poníženým, k těm ubohejm, ty ji potřebujou. Ne zdraví, nemocní potřebujou lékaře. Prostě byl to Syn Boží, kterej se čtyřicátého narodil, tak jako se každé rok znovu rodí slunovrat, slunovrat v nás. Znovu se narodil a měl by se narodit tak, jak se to zpívá ve všech kostelích na celém světě: Narodil se Kristus Pán. Jednoduchý jako facka.“

O rok později, v prosinci 1982, Hrabal znovu vysloví myšlenku duchovního či mystického významu Vánoc, která zazněla už v roce 1981. I z toho je zřejmé, že to tehdy poprvé nebyla situace improvizace, ale že jde o jeho promyšlené přesvědčení: „Kristus, když se narodil, tak je to pro nás událost, která se opakuje. Jistě, on se třeba narodil o měsíc dřív nebo o tři měsíce později, ale bylo to uloženo zrovna přesně na ten den, kdy je to i událost kosmotvorná, kdy slunce škobrtne o jistý obratník, a vlastně se znovu narodí a začne se vracet. Takže potom na narození Páně se současně zvolna zrodí slunce a zase vykonává tu dráhu. Je to ten boj v nás, je to ten meč jako symbol zbraně, vnitřního boje, kterým překonáváme všechno staré, abychom se narodili a stali se novými. Tak jako je narození Páně spjata s tím, že se vzkřísila i příroda, že slunce škobrtlo a zase se vrací tím, že stoupá nahoru.“

Pozvání k účinné lásce k bližnímu

Jak se postupně ukazuje v jednotlivých adventních úvahách, Vánoce jsou podle Hrabala především oslavou narození Božího Syna v (každém) lidském srdci, tedy pozváním k obnově účinné lásky k bližnímu, kterou Kristus svým životem ztělesňoval. Ale zároveň jde podle něj

o „smrt“ či odumírání toho starého v nás. Vánoční tajemství se tedy v jeho pojetí prostupuje s tajemstvím velikonočním, s tajemstvím smrti jako brány k novému životu.

Za zmínku stojí, že mezi jednotlivými nahrávkami jsou roční rozestupy a že Hrabal nikdy nečte připravenou řeč, vždycky mluví spatra, většinou volně navazuje na vyslovené farářovo kázání či na otázky přítomných. Tím spíš vyniká společný jmenovatel jeho úvah o tajemství Vánoc: zrození Krista jako Božího Syna v každém lidském srdci, které znamená život ve znamení účinné lásky k bližnímu.

Důležitá je také skutečnost, že na libické faře nehovoří mladistvý literát, který by se teprve hledal. Hovoří zde sedmdesátiletý spisovatel, který už napsal většinu svých slavných literárních děl a vlastně se v jisté retrospektivě ohlíží za svou životní poutí. Myšlenky, které na faře v Libici vyslovuje, v něm zrály celá desetiletí.

Každé věřící je kumštýř

Na nahrávce z prosince 1983 Hrabal navazuje na kázání vikáře Jana Štefana o radosti adventu a nebezpečí konzumního vyprázdnění Vánoc. I v tomto případě dále rozvíjí své dříve nastíněné pojetí vánočního tajemství v souvislosti s významem slunovratu a s proměnou lidského srdce.

„Doba, v který žijeme, je opravdu doba konzumní. Je to doba, kdy dál žijou Herodesové, ale kdy je taky třeba se zamyslet nad tou spojitostí, že Ježíš se narodil, když... zase nastává slunovrat. Čili souvislost přírodního, kosmického dění s narozením člověka, o kterém my víme anebo věříme, že je to ten, kterej nám nepřinesl jen útěchu, ale přinesl nám i spasení. Takže ten den, kterému jdeme vstříc, ten čtyřicátý prosinec, narození Páně, je současně i narozením jisté radosti. To slunce se nám znovu vrací, ale myslím, že je to spíš ta radost v nás, ta, kterou si vytvoříme. My musíme být i něco jako kumštýři. Každé věřící je kumštýř, protože tím, že v sobě vytvoří tu radost, tak je tvůrce. Čili v nás to všechno je a aktivní a účinná láska k bližnímu je nesena jedine tou radostí. Protože kdo dává, tak se raduje – i naši blízcí, na který myslíme: budeme jim přát tu radost, která je naplněním odkazu celého Kristova učení. To je účinná a aktivní láska k bližnímu, která je radostí nejen naší, ale prostě nás všech. Obzvlášť teď, když se nám blíží den, kdy očekáváme to radostné poselství, že nejen slunce

znovu bude postupovat, ale že bude narůstat i ta radost v nás, radost z toho, co jsme účinnou láskou vykonali pro toho druhého.“

Láska je podle Hrabala tvořivá, jejím nehlubším motivem je radost. A ten, kdo má radost, touží dělat radost druhým. Právě v tomto smyslu radost souvisí s duchovním významem vánočních svátků: Rodí se v nás radost, která nás vede k tomu, abychom druhým lidem dělali radost.

Jsmo děti Boží

Poslední dochovaná nahrávka z libické fary pochází z prosince roku 1984. Bohumil Hrabal na ní vyslovuje znepokojení nad možností války a jaderné katastrofy, jež by mohla zničit všechno živé na planetě. Pak ale vyjadřuje naději, kterou spojuje s právě vyslechnutým vánočním poselstvím.

„Ta podstata, která se zjevila narozením Ježíše, je myslím takové závažnosti, nejen pro mě, ale myslím pro celé lidstvo, že bych si přál, aby to, co jsem slyšel tady, že se narodil Kristus, zrovna v ten čas, kdy se rodí i nový rok, aby si to uvědomili nejen ti, kteří jsou tady, ale všichni na celém světě. Protože ten základní fakt, že jsme děti Boží, to kdyby si lidé víc uvědomili, tak by to nebylo tak, že celá příroda je blízko jisté katastrofy. Musíme uvažovat v kategoriích nejen svých bližních, ale že nám je blízká i příroda. Proto bych jenom znovu zdůraznil: Pokoj lidem dobré vůle! A to, abysme znovu vstali jakoby z mrtvých čili znovu se narodili. To je jediná cesta na záchranu nejen jednotlivce, nejen národů, ale i celého lidstva.“

I na poslední dochované nahrávce tedy Hrabal dále rozvíjí své překvapivě niterné, existenciální pojetí Vánoc. Tyto svátky pro něj nejsou jen vzpomínkou na historickou událost Kristova narození, ale každý rok znovu opakovanou výzvou ke změně vlastního srdce, každoročním pozváním k radikální proměně životního směřování: v lidském nitru se jako v betlémské stáji rodí Kristus. Ano, Hrabal trvá na tom, že člověk, který poselství Vánoc zaslechne a přijme, se vlastně stává „malým kristem“, Božím synem, jehož životní motivací je účinná láska k bližnímu v nouzi.

Autor je profesor Evangelické teologické fakulty. Z Hrabalových duchovních úvah sestavil knihy *Bohové jste vy* a *Evangelium podle Bohumila Hrabala*.